

Kommentarer till Rapporten *En långsiktig hållbar kommersiell radioverksamhet - Kartläggning och analys av digitalradioutvecklingen i Europa och av marknaden för digitalradio i Sverige* (MPRT dnr 21/03668)¹

1. Inledning

"Kommersiell radio är en viktig del av det svenska medielandskapet".

Vi känner inte till någon forskning eller utredning som visar på att kommersiell radio bidrar till en "mångfald och yttrande- och informationsfrihet som är en förutsättning för ett demokratiskt samhälle". Att kommersiell radio i sin nuvarande form är "en viktig del av ett demokratiskt samhälle" är vad aktörerna själva påstår. Det finns idag inga tecken på att reklamfinansierad radio har en ljus framtid med en växande andel av mediemarknaden.

I Sverige utgörs det kommersiella radioutbudet nästan helt av musik och reklam. Det saknas publicistisk verksamhet som nyheter och allmän samhällsbevakning. Mångfalden saknas i det begränsade musikutbudet som till övervägande del bygger på svensk och anglosachsisk grund. Den som lyssnar på de kommersiella nätverken kan inte ana att Sverige har en stor invandrad population med en helt annan kultur och språk i bagaget.

Det är riktigt att marksändning idag är den viktigaste plattformen. Men det går inte att därför dra slutsatsen att digitala marksändningar kommer att täcka allt större områden och nå allt fler lyssnare. I synnerhet i vidsträckt land som Sverige. Sändarräckvidden för DAB+ är väsentligt sämre än för FM. Det krävs således betydligt fler DAB-sändare för att täcka upp samma yta som för FM. I Norge tog DAB-aktörerna sig förbi sig denna problembeskrivning genom att ersätta begreppet geografisk täckning med *befolkningstäckning*.

Det är inte sannolikt att efterfrågan på digitala marksändningar kommer att öka när allt fler fordon kan ta emot sådana. I dag är det vanligt att nya fordon i Europa redan idag är uppkopplade på nätet och dessutom utrustade med såväl FM som DAB+. Man strävar också mot att dessa tre plattformar fungerar som hybridradio (*se vidare avsnitt 2*).

Det finns inget som pekar på att radiolyssnare som alternativ till FM hellre väljer DAB än Internet som plattform.

1.1 Uppdraget

...utvecklingen av digitalradio i omvärlden följas eftersom det inte kunde uteslutas att frågan om en digitalisering av marksänd radio kunde komma att aktualiseras på nytt i framtiden.

Staten avsåg således att följa utvecklingen i omvärlden. Att man i uppdraget till myndigheten begränsar omvärldsbevakningen till Europa kan vara praktiskt men detta ger inte en objektiv bild av utvecklingen av digitalradio. Myndighetens redovisning fokuseras dessutom på den begränsade del av världen där just DAB-systemet till vissa delar etableras.

¹ Avsnittsrubriker och inledande citat är hämtade ur texten i utkastet

Världens sjutton största länder befolkningsmässigt, med Kina och Indien i spetsen, utgör halva jordens befolkning. Dessa länderna har inga planer på eller kommer sannolikt aldrig att ersätta FM-radion med just DAB-systemet.

Eftersom uppdraget handlar om "digitalradio i omvärlden", inte specifikt DAB, torde det vara självklart att belysa motsvarande utanför Europa. Det är t.ex av stort intresse att utvecklingen av digitalradio i Indien redovisas. Här har man efter flera års utredande avfärdat DAB-systemet främst av tekniska och ekonomiska skäl. Istället satsar man nu stort på att digitalisera mellanvåg (DRM30) och FM (DRM+). Närliggande länder som Pakistan har aviserat att man går samma väg.

DRM-systemet nämns inte ens i denna omvärldsbeskrivning. DRM, ett system som utvecklats av franska, tyska och svenska tekniker, är ett modernare och mer transparent system än DAB, men har hindrats från att utvecklas i Europa genom intensiv lobbyverksamhet.

Det finns också anledning att också att ägna uppmärksamhet åt utvecklingen med nästa generation marksänd digitalradio via 5G Broadcast, som sedan några år regelmässigt testas för radio- och tv-sändningar av BBC och flera andra europeiska länder.

En objektiv redovisning måste enligt vår mening också presentera en översyn som ger vid handen vilka länder i världen som har valt bort eller inte väljer att ersätta eller komplettera FM-radion med marksänd digitalradio, i synnerhet då DAB+.

Detta blir ju särskilt viktigt när marksänd digitalradio idag är en sällsynthet globalt sett. De två huvudplattformarna för radiolyssning är idag FM (mer än 6 miljarder mottagare enligt Unescos beräkning) och Internet (2,7 miljarder smartphones sålda 2022). Detta att jämföra med totala antalet sålda DAB-mottagare. Om bilradio inkluderas så har 100 miljoner mottagare för DAB/DAB+ sålts (ackumulerat tal sedan 1995).

Att smartphones blivit den viktigaste plattformen för radiolyssning vid sidan av FM är inte förvånande. En smartphone, i praktiken en kraftfull mikrodator, ägs av i stort sett av alla över hela världen. Internet når också de flesta via mobilt bredband på 4G och 5G liksom via fast bredband och Wifi. DAB-radio kan inte tas emot i smartphones. Hög strömförbrukning torde vara orsaken liksom att konsumentefterfrågan saknas. Den som vill lyssna "på språng" på radio via DAB tvingas använda en portabel mottagare vid sidan av sin smartphone.

Myndighetens redovisning bör innehålla en mer utförlig redovisning av Internet som en betydelsefulla plattform för radio, i synnerhet som en fortsatt utveckling av radio via Internet inte kommer att kräva utbyggnad av särskilda sändarnät och krav på nya mottagare - till skillnad mot DAB-systemet.

1.2 Hur uppdraget har genomförts (metod)

MPRT har gjort ett ambitiöst försök att få en heltäckande beskrivning genom kontakter med andra myndigheter och institutioner. Vi ställer oss dock mycket tveksamma låta fakta från lobbyorganisationerna få stort utrymme i denna rapport.

WorldDAB kan inte definieras som ett "globalt branschforum för digitalradio" utan är en intresseorganisation vars syfte är att främja spridning av ett specifikt system; DAB. Förespråkare för konkurrerande system som DRM, HD-Radio och 5G Broadcast är följdiriktigt inte välkomna i WorldDAB:s verksamhet.

WorldDAB har i några decennier bedrivit en långgående lobbyverksamhet med en starkt vinklad faktaspridning. Att man utelämnat eller hemlighållit tekniska brister och begränsningar, ekonomiska data, marknadsanalyser och lyssnartal har gett politiska beslutsfattare en illusion om att "digitalradio" inte går att invända emot. Man har lyckats skapat ett intryck av att "digitalradio" = DAB. Detta var en avgörande psykologisk faktor bakom DAB-introduktionen i Norge.

Vi har observerat hur WorldDAB har verkat i många länder i Europa och även runt om i världen. Detta inkluderar den lobbyverksamhet som vi har erfart att WorldDAB bedrivit hos EU-kommissionen och i Europaparlamentet. Här var även det norska bolaget Norkring² med kontor i Bryssel involverat.

"Digital Radio Norge AS" var ett företag som upprättades för att främja och samordna projektet att helt ersätta FM med DAB-systemet i Norge. Projektet lanserades med biträde av en känd PR-konsult. Ägare var de två kommersiella bolagen och NRK. Utanför inflytande här stod radiolyssnarna liksom lokalradiosektorn. Företaget förde en ensidig och resursstark propagandakampanj gentemot såväl politiker som allmänheten. Det saknades en organisationsbas som skulle kunna bemöta Digital Radio Norges propaganda, som effektivt kanaliseras via NRK. Det fanns en betydande och flerårig opinion emot projektet, men kritik och klagomål bemöttes med tystnad.³ Medarbetare inom NRK förbjöds att uttala sig offentligt om projektet.

Det rör sig således om organisationer som saknar intresse av att föra fram fakta som kan ifrågasätta hållbarheten i DAB-systemet..

Vi är förvånade att någon kontakt med *Norska Lokalradioförbundet* inte redovisas. Detta förbund organiserar såväl den kommersiella som den ideella icke-kommersiella lokalradion i Norge. Vi saknar också redovisning av kontakter med andra företrädare för lokalradio och närradio.

Vi ställer också frågan om myndigheten har varit i kontakt med de norska expertmyndigheter som inte fick tillfälle att yttra sig i remissomgången inför slutgiltiga beslutet i Stortinget. Till skillnad mot i Sverige ställdes bl.a. *Försvaret* och *Sjöfartsdirektoratet* utanför processen. Inte heller har norska Riksrevisionen fått möjlighet att granska ett statligt projekt som tvingade medborgarna att byta ut sina fullt fungerande FM-mottagare.

1.3. Definitioner

"den standardiserade tekniken DAB+"
"digitala sändningar"

DAB är *ett av flera* av ITU rekommenderade system för marksänd digitalradio bl.a. DRM och HD Radio. Antydningen om DAB som europeisk standard är bekymmersam eftersom det har spridits falsk information om att EU har beslutat om DAB som standard i nya bilar. Vad EU beslutat om är att det ska finnas möjligheter till mottagning av marksänd digitalradio i personbilar⁴. När andra digital system än DAB lanseras i Europa, som DRM+, DRM30 och 5G Broadcast, kan också dessa användas i nya bilar.

² Norkring (motsvarigheten till svenska Teracom) bedrev sändningsverksamhet på TV, FM och DAB i Belgien och var ett dotterbolag till Telenor.

³ Om Sveriges Radio hade agerat på liknande sätt hade företaget sannolikt fällts för ha brutit mot regeln om saklighet och opartiskhet.

⁴ Det handlar således enbart om nya personbilar, inte bussar, lastbilar och andra arbetsfordon.

Ifråga om termen DAB så bör påpekas att ungefär en tredjedel av de brittiska hushåll som lyssnar på DAB, ännu inte har bytt till sina äldre mottagare till nya som kan ta emot DAB+.⁵

Begreppet "digitala sändningar" eller "digital lyssning" används idag i det flesta länder för att beskriva *radio via Internet*. I en del länder inkluderas inte ens DAB-radio i begreppet (Frankrike), men i de handfulla länder där DAB är väl etablerat, som Norge, bakas plattformarna Internet och DAB ihop till en. Trots att radiomottagning och lyssning sker på helt skilda sätt.

Det är rättvisande att här vända på beskrivningen och ta bort ordet "även" eftersom Internet är den helt dominerande digitala plattformen i Europa liksom i världen i övrigt.

2 Digitalradioutvecklingen i Europa

... europeisk lagstiftning som reglerar att nya bilar som säljs i Europa ska kunna ta emot digitalt sänd radio. Andelen nya bilar som är utrustade med digitalradiomottagare närmar sig 100 procent på de flesta europeiska marknader.

De inledande styckena i detta avsnitt ger ett felaktigt intryck av att

- 1) digitalradiomottagare ersätter FM-mottagare i bilar och
- 2) att DAB är en av EU beslutad standard.

De flesta nya bilar är idag uppkopplade d.v.s. internetanslutna. Radiofunktionen i en bil är integrerad i en enhet med tillgång till alla tre plattformarna; Internet, FM och DAB. Här utvecklas också s.k. hybridradio, som innebär att den lyssnande radiokanalen kan växla automatiskt och sömlöst mellan plattformarna utan att lyssnaren i bilen märker övergången. Fristående bilradiomottagare exklusivt ämnade för DAB torde idag vara en sällsynthet.

Här nämns inte att det finns fler internationellt erkända system för sänd digitalradio som DRM och HD Radio. DAB är inte ens omnämnd i texten för European Electronic Communication Code (Article 113).

Beredskapsskäl talar för att FM-plattformen sannolikt bör vara kvar länge i alla bilar, nya som gamla, även i länder som har en väsentlig andel DAB-täckning. Det var bl.a. beredskapsskäl låg bakom Finlands beslut att FM-radio ska vara obligatorisk i bilar.

Det fanns en hel del visioner om att nya konsumentprodukter skulle utvecklas när DAB lanserades i ett par länder 1995 (t.ex. att kunna sända fax). En utveckling har emellertid ännu inte skett. Röstassistenter och smarta högtalare hör till den utveckling som helt rör sig i och kring Internet. Här bör man också nämna att play- och poddverksamhet också är en Internetbaserad verksamhet som inte heller är möjlig med DAB.

Vid en uppräknings av länder som inte byggt upp en infrastruktur för DAB torde det vara värdefullt att få information om motivet för att man har avvisat tekniken, för respektive land.

Vi ifrågasätter en del redovisade fakta i Tabell 1 bl.a. sänder inte public service i Österrike på DAB. Det är inte ovanligt att WorldDAB lyfter fram "Försök pågår" så fort man övertygat någon radioaktör eller myndighet att pröva tekniken. Man kan fråga sig om länder i östra Europa under detta decennium skulle ha några som helst behov och ekonomiska möjligheter att bygga upp en infrastruktur för DAB. Att här nämna Ukraina idag blir närmast ett hån.

⁵ Storbritannien är idag det enda land som fortfarande som använder det ursprungliga DAB systemet som introducerades 1995. Enligt BBC beror det svaga intresset att byta upp sig till det modernare DAB+ på att radiolyssnare nu har Internetradio som alternativ.

Att undvika frågor som kan leda till att DAB-systemet ifrågasätts har länge varit en strategi som präglad WorldDAB:s informationsspridning. Hit hör främst att man ignorerar lyssnarens/konsumentens betydelse i sammanhanget. Lyssnartal presenteras sällan utom i med några få undantag som för Storbritannien. Det kan vara värdefullt att få veta att även om Tyskland sedan några år har ett fullt utbyggt DAB-nät så lyssnar de flesta helst på FM eller via Internet.

I en del länder, som Norge, har man listigt nog slagit ihop DAB och ip-radio till begreppet "digital radiolyssning" trots att de handlar om väsensskilda plattformar. Radiolyssnarna själva bryr sig knappast om lyssningen är "analog" eller "digital".

En objektiv omvärldsbeskrivning bör redovisa det faktiska talen, inte bara ifråga om sändarutbyggnad, utan även andelen lyssnare på DAB/DAB+ för varje land. Detta då i förhållande till andra plattformar som FM och Internet liksom digital radio via satellit och kabel.

Vi saknar också en redovisning av hur strömningstjänster som Spotify och Apple Music förändrat musiklyssningen och påverkat radio i de länder som myndigheten beskriver.

2.1 Norge - det enda landet som har släckt ned det nationella FM-nätet

Sedan 2021 finns det 33 nationella kanaler som sänder i DAB. Fördelningen av lyssnandet mellan de tre aktörerna är relativt stabilt.

Att Norge idag har hög andel lyssning på DAB är rätt naturligt eftersom skiftet genomfördes med tvång, vilket rapporten inte redogör för. Radiolyssnarna, som aldrig uttryckt missnöje med FM-radion, tillfrågades aldrig och hade inte heller något val än att köpa nya mottagare. Än så länge är Norge det enda landet som använt en sådan hårdför metod.

Att de fyra största städerna har högre täckning i DAB-nätet än på FM-nätet torde främst bero på att staten har här förbjudit lokalradiostationer att sända reklam på FM. Förbudet var en del av de villkor som de två kommersiella nätverken ställde för att sin medverka i projektet.

Vid skiftet från FM till DAB minskade den geografiska räckvidden för marksänd rundradio i Norge. DAB-sändare har nämligen en betydligt sämre räckvidd än FM-sändare. Att detta inte uppmärksammas torde bero på att man numera endast talar om *befolkningstäckning*. Man når idag alla tätorter och huvudvägar, kort sagt där medborgarna bor och arbetar. Men betydligt sämre i glesbygd och i fjällen liksom till havs. I Norge ställdes aldrig sådana krav som bl.a. svenska försvarsmakten förde fram 2015 nämligen att sändarnätet för DAB, skulle ha "en geografisk täckning som motsvarar den täckningsbild som nuvarande FM-ljudradionät ger". Liknande krav fördes fram av Transportstyrelsen.

Det finns inget som visar på att DAB-projektet blev en framgång ifråga om ökad radiolyssning. Dessutom ökade inte mångfalden; NRK, Bauer och Viaplay äger och driver fortfarande de nationella kanalerna. Det också dessa ägares huvudkanaler som har flertalet av lyssnarna. Kanaler som tidigare fanns på FM. De tillkommande kanalerna på DAB har ytterst få lyssnare, såväl under pandemin som idag.

Det finns fortfarande för många radiolyssnare irriterande tekniska problem med DAB, som drop-outs och avsaknad av täckning utanför befolkningsområden. Ilskan mot den påtvingade FM-nedstängningen lever fortfarande kvar hos norrmännen, särskilt som det idag visar sig att resten av världen inte alls stängde FM-radion som DAB-förespråkarna en gång påstod skulle ske mycket snart.

Internetanvändningen i såväl hemmen som i bilar är mycket hög i Norge. I rapporten beskrivs inte hur stor andel av den digitala radiolyssningen som sker via ip-radio.

En objektiv och fullständig beskrivning av hur processen i Norge gick till i verkligheten behövs eftersom man kan förutse att aktörerna bakom projektet högst sannolikt inte redovisat hela sanningen för MPRT. Det bör finnas betydligt fler än DAB-aktörerna själva som kan berätta en historia som kan vara lärorik för svenska beslutsfattare.

2.3. Storbritannien - handlingsplan bidrog till snabbare gemensam utbyggnad.

Bilden av framtidens radioplattformar blir skev om man inte tar med utsikterna för ip-radio. BBC ser ip-radion som en kommande huvudplattform men att FM och DAB fortsätter spela en kompletterande roll. Man räknar med att 2030 kommer en tredjedel av radiolyssnandet ske på Internet, för unga personer räknar man med nära två tredjedelar enligt en prognos 2021.

2.8. Finland – DAB-sändningarna avslutades 2005

Till skillnad mot andra europeiska länder.

Denna formulering kan få det att låta som resten av Europa satsar på DAB, medan Finland gjort bort sig. Så är de ju inte. Man var möjligen hellre en förnuftig föregångare som fått efterföljare i andra länder. Finland inte bara "avslutade" DAB, det var ett definitivt adjö. Man avsåg sig hos ITU frekvensutrymmet för T-DAB i band VHF III för att där helt sända digital tv istället (DVB-T).

Vid en jämförelse av lönsamheten för kommersiell radio i de nordiska länderna är det noterbart att det land som helt står utanför DAB också är i topp. Finland sänder endast marksänd FM-radio. Detta motsäger således argumentet om att kommersiella radiobolag i Sverige behöver DAB för att bli lönsamma.

3 Marknaden för digitalradio i Sverige

Den svenska radiomarknaden är liten båda vad gäller antal aktörer och omsättning. Reklamintäkterna har varit förhållandevis stabila genom åren, mellan 2–2,5 procent andel av de totala medieinvesteringarna."

De fåtal kommersiella bolagen har idag ingen avgörande betydelse för samhällsekonomin. Totalt sysselsätter bolagen motsvarande en tredjedel av antalet anställda vid Sveriges Radio. Kommersiell radio har idag totalt cirka 28% lyssnarandel. Enbart SR P4 har 48% andel.

Det finns inget som idag visar på att denna radiomarknad kommer att kunna växa och få en ökad betydelse som kan motivera statligt stöd i form av en utbyggnad av en tredje fristående sändningsplattform för radio. Med eller utan Sveriges Radio deltagande.

3.1 Radiolyssnandet

Men lyssnandet på DAB är mycket litet - 0,9 procent i dygnsräckvidd - vilket beror på att få har tillgång till en mottagare och att utbyggnaden är begränsad i landet. Webb-radiolyssnandet har ökat och 2021 var dygnsräckvidden strax över 10 procent.

Det är sant att lyssnandet på DAB är litet, men det bör noteras att det finns en relativt större tillgång till mottagare och sändarsystemet når nästan halva befolkningen. Att man som alternativ till FM hellre väljer att lyssna via Internet, beror på en betydligt större valfrihet och mångfald samt högre ljudkvalitet än vad DAB kan erbjuda.

Avgörande är också att en smartphone finns i de flestas ägo och mobilt/fast bredband når hela befolkningen.⁶

3.2.1 Riksrevisionen granskning av övergången till digitalradio

Vi delar helt de Riksrevisionens slutsatser 2020 om att "ett markbundet digitalradionät inte kommer att ersätta FM-nätet inom en överskådlig framtid". Det är dessutom sannolikt att om detta någonsin sker kommer helt andra effektivare system än DAB bli aktuella.

3.2.3 Framtidsutsikter för digitalradio i Sverige

Det är riktigt att fler personbilar (således inte bussar och lastbilar) kan ta emot DAB-sändningar men de kan fortfarande samtidigt också ta emot FM och Internetradio. (Läs mer om detta i avsnitt 2).

4 Analys och slutsatser

4.1 Digitaliseringen av marknätet ger nya möjligheter för radion

4.2 Bilar med mottagare för DAB är en viktig drivkraft

(Vi hänvisar även till avsnitt 2 ang. radio i bilar).

Att "medielandskapet generellt blir mer digitaliserat" används ofta som ett motiv till förändringar av alla de möjliga slag. Men vad betyder "digitaliserat" då i detta sammanhang. Radiolyssnaren bryr sig knappast om det han lyssnar på är analogt eller digitalt. Sannolikt menar man här att Internet blir den dominerande plattformen för radio, tv och andra audiovisuella tjänster. (Se vidare avsnitt 1.3 Om "digital lyssning")

Här finns det inget som kan motivera en roll för DAB-systemet, i synnerhet som de kanaler som kommer att sändas på DAB också finns till fullo på Internet liksom delvis också på FM.

Eftersom bilarna också har FM och är uppkopplade blir det inget problem att få ett fullt stabilt och innehållsrikt radioutbud även där täckning för DAB saknas. Eftersom alla ute på vägarna nu nås av FM och 4G vore det ett samhällsekonomiskt slöseri av stora mått att bygga upp särskilda sändarnät för DAB. Dessutom krävs betydligt fler DAB-sändare än för motsvarande FM för att täcka upp geografiskt.

Det finns allvarliga säkerhets- och beredskapsproblem med DAB som en tredje sändningsplattform vid sidan av FM och Internet. Detta måste belysas ingående.

4.3 Parallella sändningar, inte nedsläckning

Vi återkommer här till det förvirrade begreppet "digital lyssning". Det saknas här en förklaring till varför man skulle gå över till DAB om FM släcks ned. Det är ju Internet som erbjuder

⁶ Smartphones kan inte användas för att lyssna på DAB. Försök gjordes av sydkoreanska LG på norskt initiativ för ett par år sedan. De tekniska förutsättningar var begränsade (bl.a. hög batteriförbrukning) och marknadsintresse saknades.

det bästa alternativet till FM vare sig man sitter i bilen⁷ eller hemmavid.

4.3.1 Utbyggnaden av näten

En stor del av DAB-utbyggnaden i Norge har skett med offentliga medel genom statliga NRK. Till detta kommer de kostnader radiolyssnarna har haft med att införskaffa nya mottagare. Nordea Bank uppskattade kostnaden till över 20 miljarder kr.

Att "FM-nätet behövde släckas ned" är inte riktigt sant. De kommersiella aktörerna på nationell nivå hade goda ekonomiska förutsättningar för parallellsändningar. Så sker i andra länder. Ursprungliga syftet för aktörerna, två internationella mediekoncerner, var uppenbarligen att få bort hela norska FM-nätet inklusive lokala kommersiella radion. Med tanke på att lokalradion aldrig skulle kunna klara av en omställning till DAB skulle man sedan få full kontroll över reklamradiomarknaden och enbart ha lyssnarkonkurrens med statsfinansierade NRK. Dessa slutsatser framfördes i den offentliga debatten i Norge, särskilt inom lokalradio-sfären, inför nedsläckningen av FM.

4.4 Olika strategier i de nordiska länderna

4.5 Utvecklingen är inte konsumentdriven

Inte lika mycket nyheter som public service

Det kan nog stämma att kommersiella kanaler förlorar lyssnare i krislägen. Men man måste vara ärlig; kommersiella kanaler sänder knappast ens nyheter. I Sverige är det i stort sett enbart Sveriges Radio som har nyheter och annan samhällsbevakning. Under ett allmänt krisläge skulle det således bli bekymmersamt om medborgaren lyssnar enbart på kommersiell radio.

I Norge har FM-nätet släckts utan föregående marknadsanalys och med tvång för radiolyssnarna (se 2.1). I Sverige har inte DAB-utvecklingen startat om på nytt eftersom vi fortfarande är i samma läge som vi var vid Riksdagens beslut 2015. Någon teknisk utveckling av DAB har inte skett och någon konsumentefterfrågan kan inte skönjas. Fortfarande är FM-nätet modernt och robust. Samtidigt når nu Internet alla via fast och mobilt bredband med en i stort sett obegränsad kapacitet för strömmad audio/radio. Det finns inga fakta som pekar på att de som här lyssnar på radio via mobilt bredband ser dess begränsade andel av månadsabonnemang som en belastning. Dessutom har abonnemang med obegränsad surf för ett par hundralappar i månaden blivit allt vanligare.

I Danmark flyttar man inte över lyssnarna utan man väntar tills lyssnarna eventuellt flyttar över själva från FM till DAB. Konsumentintresset för DAB är obefintligt i övriga nordiska länder och de baltiska staterna.

Det är en avgörande observation att DAB-utvecklingen inte är konsumentdriven. Låter man lyssnarna och marknaden avgöra, istället för tvångsåtgärder som i Norge, finns det ingen möjlighet att DAB-systemet kan nå framgång i Sverige. Här kan man påminna om Post- och telestyrelsens observation om att FM och Internetradio kompletterar varandra bra i Sverige.

...det är en långsam process att förflytta lyssnarna. Det kan jämföras med den digitala transformation som har pågått i flera år inom dagstidningsbranschen för att flytta läsarna från papperstidningar till digitala utgåvor.

⁷ I äldre bilar utan integrerad FM-DAB-ippadio är det vanligt att man kopplar upp sig via smartphone och Bluetooth/kabel till sin FM-mottagare.

Uttrycket "förflytta lyssnarna" avslöjar att det här inte handlar om att lyssnarnas behov och önskemål. Jämförelsen med transformationen "att flytta läsarna" från papperstidningar till digitala utgåvor är inte relevant ifråga när det gäller valet mellan FM och DAB. När man som tidningsläsare övergår från papper till digitalt format handlar det om ett rationellt eget val baserat på i första hand på priset, som sätts på en fri konsumentmarknad.

I en global omvärldsanalys finns det idag inget som talar för DAB-systemet som ett hållbart digitalt alternativ till analog FM-radio utan valet är och blir Internet.